

4. DOBRE PRAKSE U PREVENCIJI DIGITALNOG SEKSUALNOG I RODNO ZASNOVANOG NASILJA U ŠKOLSKOM OKRUŽENJU

Efikasna prevencija nasilja u intimnim partnerskim odnosima među adolescentima ključna je za smanjenje stope rodno zasnovanog nasilja. Stoga, moramo raditi na tome da ostvarimo promene na nivou pojedinca, odnosa, zajednice i društva. S obzirom na činjenicu da gotovo sva deca i adolescenti pohađaju školu, obrazovni sistem je idealno okruženje za sprovođenje programa prevencije rodno zasnovanog nasilja. To podrazumeva i digitalno nasilje u intimnim partnerskim vezama.

Potrebno je da programi budu fokusirani na promenu kulturnih i društvenih rodni normi te da edukuju sledeću generaciju korisnika informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT) o medijskoj i informacionoj pismenosti i svesti o bezbednosti. Istovremeno, preventivne inicijative čiji je cilj promocija zdravih odnosa mogle bi da igraju osnovnu ulogu u smanjenju i eliminisanju stereotipnih stavova koji promovišu i jačaju rodnu nejednakost, ali i u podizanju svesti adolescenata o pitanjima koja se odnose na njihovu ličnu bezbednost u vezama i / ili u drugim kontekstima. Promovisanje očekivanja za zdrave, nenasilne veze i izgradnju veština u ovim oblastima, kao što su empatija, poštovanje i dobre veštine komunikacije i rešavanja sukoba, mogu smanjiti rizik od nasilnih dela i viktimizaciju u emotivnim partnerskim odnosima mladih, ali i kasnije tokom života.

Da bi prevencija bila efikasna, potrebno je da bude praćena odgovarajućim zakonskim rešenjima i javnim politikama. Uključivanje (digitalnog) seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u strategiju usmerenu ka mladima, obezbeđivanje sredstava, praćenje i procena efekata programa, ustanovljavanje i širenje dobre prakse mogu uroditi dugoročnim pozitivnim rezultatima.

Sistematski pristup prevenciji rodno zasnovanog nasilja u školskom okruženju treba da kombinuje radionice i druge obrazovne aktivnosti sa širim strategijama prevencije na školskom nivou.

„Pored edukativnih preventivnih programa, neophodno je stvoriti i obezbediti polno / rodno i starosno osetljive mehanizme zaštite i podrške mladima koji su iskusili bilo koji oblik rodno zasnovanog nasilja, uključujući i digitalnu sferu. Adekvatne zakonske sankcije za učinioce takvih dela takođe su neophodne kako iz perspektive žrtve, tako i iz perspektive sprečavanja daljih krivičnih dela.“¹

Svrha ovog poglavlja nije da ponudi nastavnicima pregled svega što škole mogu da učine u vezi sa sprečavanjem nasilja, već da **prikaže neke praktične intervencije kojima bi škole mogle da**

¹ Svest, iskustva i strategije srednjoškolkini i srednjoškolaca za imenovanje problema digitalnog seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Zajednički izveštaj za Mađarsku, Srbiju i Hrvatsku. 2020, dostupno na sledećoj adresi: <https://www.womenngo.org.rs/publikacije/razvoj-dobrih-praksi/1601-digitalno-nasilje-i-mladi-izvestaj-za-spaniju-madarsku-hrvatsku-i-srbiju-2020>.

otpočnu da se na školskom nivou bave ovim pitanjem ili da ojačaju postojeće intervencije. Pored toga, nudimo i niz preporučenih radnji koje treba preduzeti i izvan nivoa škole, a koje obično uključuju i druge zainteresovane strane, poput roditelja, organizacija civilnog društva (udruženja građana), institucija, lokalnih samouprava, itd.

4.1 Principi delotvornih programa prevencije (digitalnog) seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u školskom okruženju

Razvijanje kulture nenasilja i bezbednog okruženja

Bezbednost u školi i kultura nenasilja ključna su komponenta u prevenciji i intervenciji u slučajevima digitalnog, seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u emotivnim partnerskim odnosima mladih. Da bi se stvorilo sigurno školsko okruženje, neophodno je usredsrediti se na **vrednosti i principe** koji se poštuju u školi i na **načine na koje se oni primenjuju u praksi**.² Škole treba da aktivno promovišu rodnu ravnopravnost, međusobno uvažavanje i nenasilnu kulturu među učenicima, nastavnicima i ostalim osobljem. Ovo zahteva sveukupne napore u školskom okruženju.

„Rad na uspostavljanju pozitivne školske klime i kulture koja podržava rodnu ravnopravnost i ima nultu toleranciju na rodno zasnovano nasilje i gradi poverenje učenika u nastavnike i školsko osoblje jedna je od preporuka zasnovanih na rezultatima istraživanja o srednjoškolskim nastavnicima u mnogim zemljama.“³

Poboljšanjem **školskih politika i procedura**, posebno praksi koje promovišu rodnu ravnopravnost, stvaraju se uslovi za bezbedno okruženje. Njihova implementacija bi doprinela razvijanju demokratskih procesa, poštovanju različitosti, stvaranju sigurne škole bez diskriminacije i olakšala prijavljivanje incidenata, pružanjem podrške učenicima koji doživljaju nasilje u vezi. Školske politike treba da se bave bezbednošću i dobrobiti učenika koji su preživeli nasilje u emotivnoj vezi, procedurama za obraćanje učenika za pomoć i prijavljivanje nasilja kojem svedoče ili za koje znaju, neprimerenom upotrebom tehnologije za kontrolu, zastrašivanje ili uznemiravanje drugih osoba (videti 3. poglavlje ovog priručnika). Važno je obavestavati javnost o toj politici i javno je sprovoditi kako bi se osiguralo da je cela školska zajednica bude svesna.

U nekim zemljama se politike koje se bave nasiljem u školama i obrazovnom sektoru razvijaju na nacionalnom nivou ili u kontekstu nacionalnih akcionih planova za borbu protiv vršnjačkog nasilja ili nasilja nad decom. One mogu sadržati smernice za razvoj programa i opširnije opisati kako se nositi s nasiljem, uključujući digitalno seksualno i rodno zasnovano nasilje u školama.

² *Positive School Culture and Climate*. Dostupno na: <https://pdst.ie/positive-school-culture-and-climate>

³ *Svest srednjoškolskih nastavnika o digitalnom i rodno zasnovanom nasilju u partnerkim vezama mladih* – Transnacionalni izveštaj. 2020.

KiVa je program protiv zlostavljanja zasnovan na istraživanju i dokazima koji je razvijen na Univerzitetu u Turkuu, Finska. Program **KiVa** obuhvata čitavu školu i sadrži tri glavna elementa: prevenciju, intervenciju i praćenje. **KiVa** ima za cilj poboljšanje socijalnih i emocionalnih veština, uticaj na norme pojedinih grupa dece i mladih, ponašanje posmatrača i stvaranje klime nenasilja u učionicama i školi kao celini, uključivanjem nastavnih planova i programa, onlajn igrice, rada sa nasilnicima i žrtvama nasilja, materijala za nastavnike i vodiča za roditelje.

www.kivaprogram.net

Uključivanje teme digitalnog nasilja u partnerskim odnosima u postojeće nastavne programe

Centralni deo prevencije (digitalnog) seksualnog i rodno zasnovanog nasilja koje se odvija u školama uključuje **direktan rad sa učenicima** radi sagledavanja nekih od osnovnih uzroka nasilničkog ponašanja i radi jačanja učenika da budu manje ranjivi na nasilje. Obrazovanje koje promoviše rodnu ravnopravnost, borbu protiv diskriminacije i sprečavanje nasilja treba smatrati **kontinuiranim procesom** koji se ne može ograničiti na jednokratnu obrazovnu aktivnost tokom jednog školskog časa / ili jednog školskog predmeta.

Ako škola ima kapacitet da **preispita postojeći nastavni program** i rutinske aktivnosti, ona može i da identifikuje domen **u koji bi se uključile moguće aktivnosti**, umesto da osmišljava poseban program. Neki primeri mogu biti njihovo uključivanje u obrazovanje o zdravlju i seksualnosti, o životnim veštinama, o IKT, u građansko obrazovanje, gde se nastavnici možda već bave pitanjima poput razvijanja zdravih odnosa, veštine komunikacije, otpora pritisku vršnjaka, upravljanja emocijama, bezbednosti na Internetu, promocija rodne ravnopravnosti i ljudskih prava. Angažovanje ključnih grupa, kao što su nastavnici, učenici i ostalo školsko osoblje koje je već uključeno u izvođenje nastave, pomoći će da se obezbedi odabir najprikkladnijih i najprihvatljivijih sadržaja za izvođenje nastave o prevenciji seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

Prepoznavanje i odgovarajuće reagovanje na seksualno i rodno zasnovano nasilje, posebno na nasilje u emotivnim partnerskim vezama, takođe je ključni deo **sveobuhvatnog programa obrazovanja o seksualnosti**. Kada je to moguće, može biti korisno predavati ove nastavne jedinice u kontekstu sveobuhvatnog obrazovanja o seksualnosti, tako da učenicima budu jasni pojmovi sigurnosti i zdravog ponašanja u vezi. Obrazovanje o temi seksualnosti treba da podstakne poštovanje drugih, bez obzira na pol ili seksualnost, a takođe može da pomogne da se otkrije potencijal škola kao mesta za osnaživanje devojaka i mladića i za prevenciju rodno zasnovanog nasilja. *Međunarodne tehničke smernice o seksualnom obrazovanju*⁴ osmišljene su kako bi pomogle obrazovnim ustanovama i drugim relevantnim činiocima da razviju i uvedu sveobuhvatne programe i materijale o seksualnom obrazovanju za primenu u školama i van njih.

Jedan od načina za osnaživanje mladih da ostanu bezbedni na mreži jeste nastava, putem koje bi se **jačale njihove veštine pismenosti u digitalnim medijima**. Podizanje svesti i bavljenje osnovnim strukturama rodne nejednakosti i kulture seksizma, koji olakšavaju neprestano ponavljanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja putem interneta mogu igrati ulogu u stvaranju sigurnijeg okruženja na mreži.

⁴ *International technical guidance on sexuality education. An evidence-informed approach.* 2018. UNFPA. Dostupno na: www.unfpa.org/publications/international-technical-guidance-sexuality-education

Kao deo građanskog obrazovanja, škole treba da podignu svest o rodnim pitanjima i da pruže obrazovanje o **sigurnoj upotrebi tehnologije i digitalnoj odgovornosti građana**. Pored privatnosti i digitalne građanske odgovornosti, učenici bi trebalo da uče i o kreiranju rodno osetljivog sadržaja i vršenju pozitivnog uticaja na Internetu.

► **Obrazovni programi usmereni ka sprečavanju nasilja nad ženama** variraju od zemlje do zemlje.

Španija je propisala obavezu za nastavnike da imaju stalnu obuku u vezi sa pitanjima jednakosti, ali škole same mogu da izaberu da li će je prihvatiti ili ne.

U Mađarskoj, Nacionalni osnovni kurikulum navodi da je neophodno da učenici steknu znanje o seksualnosti i intimnim odnosima, ali dokument uglavnom ističe biološke aspekte tradicionalnih rodnih uloga u porodici i ne odnosi se na seksizam, patrijarhat ili važnost jednakosti između polova. Ovaj dokument ne pominje važnost rodne ravnopravnosti i ne daje nikakva uputstva nastavnicima o dekonstrukciji restriktivnih rodnih uloga i stereotipa.

U Hrvatskoj su sve škole dužne da sprovode preventivne programe i da prijavljuju svoje aktivnosti Ministarstvu za nauku i obrazovanje. Prevencija rodno zasnovanog nasilja u školskom okruženju zasniva se na sporadičnoj primeni programa u (nekim) školama. Novouvedeni nacionalni kurikulum zdravstvenog obrazovanja ne spominje rodno zasnovano nasilje niti bilo koje drugo pitanje koje je povezano sa rodom.

U Srbiji ne postoji sistematsko obrazovanje o temama vezanim za rodnu ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje, uključujući digitalno nasilje, sa izuzetkom novog programa izbornog predmeta Građansko vaspitanje, mada je sve više istraživanja i priručnika, čiji je izdavač Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Moglo bi se reći da je zajedničko za sve zemlje to da većinu obrazovnih preventivnih zadataka i programa, uključujući njihovo osmišljavanje, kako za mlade tako i za nastavnike, sprovode organizacije civilnog društva.

► **Safe Dates, SAD**

Safe Dates (Bezbedno zabavljanje) jeste školski program prevencije koji sadrži nekoliko različitih školskih aktivnosti: desetonedeljni nastavni plan i program koji proučava ponašanje i stavove povezane sa zloupotrebom zabavljanja (50 minuta nedeljno), predstavu o zlostavljanju i nasilju prilikom sastajanja, konkurs za poster i materijale za roditelje kao što su bilteni. Pored toga, pružaju se i mogućnosti organizovanja aktivnosti u zajednici, kao što su usluge podrške i obuka za pružaoce usluga. U SAD-u je nastavni plan i program uspešan u smanjenju seksualnog, izičkog i emocionalnog zlostavljanja zahvaljujući promenama normi koje se odnose na nasilje u partnerskim vezama, rodne uloge i znanja o službama za podršku.

([https://youth.gov/content/safe-dates#:~:text= Safe Dates is a school,involved in a dating relationship.](https://youth.gov/content/safe-dates#:~:text=Safe+Dates+is+a+school,involved+in+a+dating+relationship.))

Integrisanje rodne perspektive u obrazovanje i prevenciju

Sistematski pristup prevenciji (digitalnog) rodno zasnovanog nasilja treba da uzme u obzir ulogu patrijarhalnih i hegemonijskih društvenih normi, te rodne neravnoteže moći, ali i da istovremeno podrazumeva podnošenje zahteva za intervencijama kojim bi se promovisale promene u onim stavovima i ponašanju koji doprinose ponavljanju seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Rodno osetljivo obrazovanje poboljšava kvalitet nastave i omogućava istinsko razumevanje potreba, ponašanja i stavova celokupne populacije, stimuliše sposobnost kritičkog mišljenja učenika, pružajući im nove alate za prepoznavanje društvenih stereotipa, normi i rodno uslovljenih uloga.

Načini na koji se nejednakost i seksizam u fizičkoj stvarnosti odražavaju i pojačavaju u mrežnim prostorima takođe su važni faktori koji omogućavaju nasilje na mreži. Digitalno seksualno i rodno zasnovano nasilje može, takođe, (1) ograničiti sposobnost devojaka / žena da iskoriste mogućnosti koje pružaju IKT i (2) delovati kao prepreka pristupu, koja može da pogorša rodni digitalni jaz i da reafirmiše i reprodukuje rodne stereotipe. Preduzimanje efikasne akcije za uključivanje rodne perspektive i suzbijanje digitalnog rodno zasnovanog nasilja pozitivan je pokretač promena i razvoja, ali takođe pomaže u izgradnji sigurnog i bezbednog okruženja za žene i devojke u svim sferama života.

Svojim projektom **Nulta tolerancija na rodno zasnovano nasilje**, Autonomni ženski centar analizirao je mogućnosti za integrisanje tema rodne ravnopravnosti i rodno zasnovanog nasilja u nastavne planove i programe srednjih škola u Srbiji.

Jedna od inicijativa bila je **analiza nastavnih planova i programa srednjih škola** (gimnazije i stručne škole), da bi se ustanovilo da li se i u kojoj mjeri oni bave temama rodne ravnopravnosti, rodno zasnovane diskriminacije i nasilja, kao i da bi se identifikovale ulazne tačke za ove teme. Rezultat rada je detaljan pregled srednjoškolskih programa u koje bi se mogle integrisati rodne teme i teme koje se odnose na rodno zasnovano nasilje, kao i konkretni predlozi kako se to može učiniti. Dodatna vrednost aktivnosti je ta što su analizu sprovele studentkinje alternativnog programa Ženske studije u Beogradu, tako da su imale priliku da poboljšaju svoje znanje o ovoj temi, kao i analitičke i istraživačke veštine.

(https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2018/Zasto_i_kako_o_temi_rodno_zasnovanog_nasilja_u_skolskom_programu_u_srednjim_skolama.pdf)

Druga inicijativa bila je **davanje konkretnih primera** kako bi teme o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju mogle biti integrisane u časove različitih predmeta u okviru postojećeg školskog programa (npr. književnost, strani jezik, sociologija, ali i matematika, informatika itd.). Pored toga, ova inicijativa podrazumevala je i nuđenje smernica nastavnicima u pogledu načina uključivanja ove teme u svoj redovni rad. Uz učešće motivisanih nastavnika i stručnih saradnika (psihologa i pedagoga), u izabranim srednjim školama izrađena je zbirka priprema časova koja ilustruje širok spektar mogućnosti za informisanje učenika i podstiče ih da razgovaraju o pomenutim temama, kako u okviru redovnih nastavnih programa tako i putem vannastavnih aktivnosti.

(<https://www.womenngo.org.rs/publikacije/razvoj-dobrih-praksi/1399-nulta-tolerancija-na-rodno-zasnovano-nasilje-2018>)

⁵ Inovativno obrazloženje za ovaj projekat oslanja se na trogodišnje iskustvo i rezultate projekta *Gender Respect Project*, kojim je upravljao DECSY.

⁶ Više informacija dostupno je na sledećoj adresi: www.decsy.org.uk/project/gender-equality-charter-mark/
Dostupno na: <https://mogudanecu.rs/nechupedia/nastavnici>

U Hrvatskoj je **Forum za slobodu u obrazovanju** započeo projekat⁵ čiji je cilj stvaranje promena u celokupnom školskom sistemu u osnovnim i srednjim školama, što će, stvaranjem Povelje o ravnopravnosti polova, standarda i alata za akreditaciju, uticati na očekivanja mladih o rodnim ulogama i na kritičko posmatranje rodne stereotipizacije. Pitanja pokrivaju oblasti upravljanja školama, nastavnih programa, životne sredine, stavova i zajednice. Ovaj alat će omogućiti školi da meri napredak u suočavanju sa efektima koje rodni stereotipi i dalje imaju na učenike u odnosu na izbor predmeta (i budućeg zanimanja) predstavljajući osnovni uzrok seksualnog uznemiravanja i rodno zasnovanog nasilja u školama i širem društvu. Pored toga, na ovaj način podstaći će se promocija uvođenja rodne perspektive u sve sfere.

Obuka za nastavnike

Uloga nastavnika je ključna u implementaciji programa prevencije nasilja. Ponašanje i prakse nastavnika (koje se često manifestuju nesvesno) učenicima prenose moćne poruke i mogu da doprinose održavanju rodni stereotipa i rodnoj samopercepciji. **Dobro obučeni, podržani (znanjima i resursima) i motivisani nastavnici** igraju ključnu ulogu u pružanju visokokvalitetnih programa prevencije, uključujući seksualno i rodno zasnovano nasilje u intimnim partnerskim vezama. Naši podaci⁶ pokazuju da većina nastavnika ima potrebu za stručnim usavršavanjem i korisnim obrazovnim materijalima.

Trening za nastavnike od izuzetne je pomoći u pogledu boljeg razumevanja prirode rodno zasnovanog nasilja i njegovih efekata, ali i u pogledu pronalaženja ne samo najadekvatnijeg načina za reagovanje ako se nasilje primeti, nego i načina rada sa drugima u školi kako bi pomogli u njegovom sprečavanju. Da bi efikasno primenili nastavni plan i program, nastavnici moraju imati samopouzdanje, posvećenost i resurse, moraju osećati da su podržani zakonskim okvirom, upravom škole i relevantnim institucijama, kao i da imaju pristup obuci i resursima. Direktor / direktorka škole treba da pruži ohrabrenje, smernice i podršku nastavnicima koji su uključeni u izvođenje treninga.

U Hrvatskoj **CESI – Centar za obrazovanje, savetovanje i istraživanje** pruža obuku za nastavnike i vršnjačke edukatore. Teorijska i iskustvena obuka nastavnika može motivisati nastavnike i opremiti ih potrebnim veštinama i praktičnim znanjem kako bi primenili programe i intervencije primarne prevencije, podigli njihovu svest o rodnim stereotipima u obrazovnom procesu i doprineli razvoju veština povezanih sa identifikovanjem, postupanjem i prijavljivanjem slučajeva seksualnog i rodno zasnovanog nasilja odgovarajućim službama.

Glavni cilj obrazovnog programa jeste promocija zdravih i ravnopravnih odnosa i razvoj nulte tolerancije prema rodno zasnovanom nasilju u intimnim partnerskim odnosima unapređivanjem znanja, promenom stavova i podizanjem svesti mladih o sledećim sledećim aspektima: o karakteristikama zdravih i nezdravih odnosa; o uticaju koje nameću rodni stereotipi i društvene norme o rodnim ulogama na njihove odnose; o načinu na koji je nejednakost moći povezana sa psihičkim, fizičkim i / ili seksualnim nasiljem prema ženama / devojka, o načinu na koji adolescenti mogu da doprinesu sprečavanju svih oblika rodno zasnovanog nasilja, uključujući digitalno nasilje u emotivnim / intimnim partnerskim odnosima.

(www.cesi.hr)

4.2 Delotvorne prakse u prevenciji nasilja u emotivnim partnerskim vezama mladih

► Član 14. Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011) jasno navodi da je neophodno preduzeti odgovarajuće korake radi uvođenja „nastavnog materijala o pitanjima kao što su: jednakosti žena i muškaraca, nestereotipnih rodni uloga, uzajamnog poštovanja, nenasilnog razrešenja sukoba u međuljudskim odnosima, rodno zasnovanog nasilja nad ženama i prava na lični integritet – u zvanično nastavno gradivo prilagođeno sposobnostima učenika na svim nivoima obrazovanja“. Pored toga, važno je da ne samo nastavnici nego i svi zainteresovani pojedinci „preduzmu sve neophodne korake i promovišu načela iz stava 1. ovog člana u neformalnim obrazovnim ustanovama, kao i u sportu, kulturnim i rekreativnim ustanovama i sredstvima javnog informisanja“.⁷

Učenje putem iskustva i korišćenja kreativnih metoda i oblika učenja

Obrazovne preventivne programe treba uspostaviti putem formalnog osnovnog i srednjeg obrazovanja. Ovi programi treba da budu prilagođeni komunikacijskim potrebama mladih i da **imaju interaktivni pristup, rodno i starosno osetljiv**.

Primenom prevencije seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u vezama adolescenata u **radionicama u školama** prenosi se poruka da nasilje nije prihvatljivo. Direktan rad sa mladima **u vannastavnom kontekstu pomoću kreativnih metoda** i oblika umetnosti može biti korisno sredstvo u promeni pojedinačnih stavova i ponašanja, može pomoći mladim osobama da uče o zdravijem međusobnom odnosu, može ih podstaći da govore protiv nasilja i pružaju podršku žrtvama. Kontinuirani i dugoročni rad u školskom okruženju pomaže u menjanju društvenih normi, kako bi one postale manje tolerantne prema nasilnim radnjama, čime bi se podstaklo veće zalaganje za uspostavljanje zdravih normi.

Preporučuje se da radionice učenicima nude pristup putem iskustvenih aktivnosti, dajući im priliku da istraže uticaj koji imaju rodno stereotipni stavovi i rodne uloge na njihove odnose, karakteristike i posledice rodno zasnovanog nasilja, kao i na to kako je nejednakost moći povezana sa nasiljem prema ženama i devojkama. Pored toga, mladi stiču veštine koje će im omogućiti da prepoznaju nezdrave ili nasilne karakteristike odnosa i da se osnaže za stvaranje zdrave veze. Otvaranje diskusije sa učenicima o pitanju nasilja podiže njihovu svest o netoleranciji prema nasilju, kao i mogućnost da se nekome povere u slučaju da jesu ili postanu žrtve nasilja u emotivnom / intimnom partnerskom odnosu u budućnosti.

U školskom okruženju **pravilno obučeni nastavnici** mogu igrati ključnu ulogu ne samo u pružanju obrazovnih aktivnosti mladima već i u osmišljavanju različitih vannastavnih aktivnosti, podizanju svesti i

⁷ Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (ratifikovana 2013. godine), dostupno na: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/1at/pdf/zakoni/2013/2246-13Lat.pdf>

olakšavanju procesa stvaranja umetničkih proizvoda. Nastavnici moraju biti obučeni i podržani da koriste participativne metode i kreativne tehnike za podizanje svesti, podsticanje kreativnosti, inovativnosti i angažovanja učenika.

Nastavnici kao facilitatori treba da se usredsrede na **razvijanje partnerstva sa učesnicima** koji su prisustvovali radionicama i drugim aktivnostima, negujući njihov entuzijazam i motivaciju i pomažući im da razviju dodatne veštine i samopouzdanje, koji će im biti potrebni za osmišljavanje i sprovođenje drugih aktivnosti i podizanje svesti. Nakon radionica učesnici, uz podršku i mentorstvo svojih nastavnika, mogu da kreiraju proizvode po sopstvenom izboru i koriste ih u aktivnostima za podizanje svesti i kampanjama čiji je cilj senzibilizacija svojih vršnjaka. Vrste umetničkih dela koje učenici mogu proizvesti uključuju sledeće: kratke animacije ili filmove, stripove, fotografske izložbe, slogane, postere, crteže, pisanje tekstova ili komponovanje pesama, pisanje kratkih priča ili članaka za veb stranicu, kampanje na društvenim mrežama, produkciju dramskih igara, izradu informativnih letaka i brošura, organizovanje koncerata, davanje intervjua za medije.

Omogućavanje mladim osobama da preuzmu inicijativu u vezi sa navedenim pitanjem može biti moćan element osnaživanja mladih. Na ovaj način ne samo da im se daje prostor i podrška nego se i doprinosi održivom uticaju obrazovnih aktivnosti. Istražujući ova pitanja, mlade osobe počinju da shvataju da imaju moć – i kao pojedinci i kao kolektiv, da spreče da nasilje i zlostavljanje utiču na njihov život.

Zajedničko delovanje produbljuje učenje i čini ga trajnijim. Diskusija o poruci i umetničkoj formi u grupi i nastojanje da se napravi nešto kreativno i dovoljno dobro može navesti učesnike na radionicama da se dalje bave pitanjima koja su potaknuta tokom radionica. Ne samo da su mladi visoko motivisani pozivom za osmišljavanje projekata i aktivnosti, već se i angažuju sa velikim entuzijazmom u maštovitim pristupima temama nenasilja i rodne ravnopravnosti.

Veliki izazov može biti **angažovanje mladića** u aktivnostima prevencije rodno zasnovanog nasilja. Lekcije naučene iz različitih projekata sprovedenih u školskim uslovima koji nude šansu za kreativnost mogu uspešno uključiti dečake i mladiće u borbu protiv rodno zasnovanog nasilja.

Saradnja nastavnika i učenika i uključivanje u obrazovne i kreativne aktivnosti poboljšavaju odnos učenika i nastavnika, povećavaju nivo samopouzdanja i pružaju uvid u načine razmišljanja mladih, omogućavajući mnogo bolje međusobno razumevanje. Naše iskustvo pokazuje da učenici izražavaju visok nivo zadovoljstva ovom vrstom aktivnosti, nestrpljivi su da učestvuju u daljim aktivnostima koje se bave prevencijom rodno zasnovanog nasilja kod adolescenata, a neki od njih razmišljaju o volontiranju i radu sa svojim vršnjacima na istom polju, posvećujući se pitanjima nasilja u tinejdžerskim vezama.

► **Projekat Play it for Change** (Sviraj za promene)

U projekat su bili uključeni nastavnici i obrazovni stručnjaci specijalizovani za različite predmete. Putem Programa izgradnje kapaciteta, pružena su im znanja i praktični alati za bolje bavljenje rodnim stereotipima i sprečavanje rodno zasnovanog nasilja u partnerskim vezama mladih. Muzika i audiovizuelni mediji korišćeni su kao sredstvo za senzibilizaciju o rodnim pitanjima tokom treninga. Stručnjaci su podsticani da dovedu u pitanje seksizam u muzičkim sadržajima kako bi naučili da promovišu promišljanje i kritičko razmišljanje o ovom pitanju među učenicima. Kao rezultat, stekli su kompetencije za promociju rodne ravnopravnosti i zdravih odnosa među mladima primenom inovativnih i kreativnih metoda.

Ove kompetencije su pokazane kada su osmislili i sproveli obrazovne aktivnosti i aktivnosti za podizanje svesti i za osnaživanje učenika. Nastavnici su, takođe, odigrali presudnu ulogu pružajući podršku svojim učenicima tokom stvaranja pesama i muzičkih spotova za promociju rodne ravnopravnosti.

Učenice i učenici su dodatno osnaženi pošto su preuzeli vodeću ulogu u kreiranju pesama i spotova, uz podršku i nadzor nastavnika. Dok su stvarali pesme i muziku koja se zalagala za rodno ravnopravnost i zdrave odnose, postali su aktivni nosioci promena u sprečavanju rodno zasnovanog nasilja među svojim vršnjacima. Njihov rad je predstavljen i promovisan na nacionalnom nivou i nivou EU.

Konačno, učenici su kroz ovaj proces razvijali svoju kreativnost i projekat je doprineo jačanju grupne kohezije. Učestvovanje u istim aktivnostima i zajednički cilj rezultirali su jačom vezom među školskim drugaricama i drugovima i podstakli atmosferu podrške i saradnje između učenika i nastavnika.

(www.playitforchange.org)

Želiš li šolju čaja?! – Pozorišna predstava o pristanku na seksualni odnos praćena interaktivnom diskusijom sa publikom

Pozorišnu predstavu razvila je organizacija NANE (Mađarska), uključujući glumce i stručnjake za nasilje u porodici. Služeći se metaforom posluženja čaja u značenju seksualnog pristanka⁸, predstava sadrži različite scenarije u kojima jedna osoba želi seks, a druga ne, a onda isto to, ali u situaciji kada jedna osoba želi čaj, a druga ne. Ovo je veoma zgodna alatka da se pokaže koliko je jednostavan koncept pristanka: ako neko ne želi čaj, nemojte im sipati čaj u usta – ukoliko neko ne želi seks, nemojte ih prisiljavati da imaju seks. Takođe, prikazani su i slučajevi seksualnog uznemiravanja i „sive zone“ seksualnog zlostavljanja.

Nakon gledanja predstave, gledaoci imaju priliku da međusobno i sa stručnjacima razgovaraju o različitim scenarijima, svojim osećanjima i razmišljanjima o njima.

Predstava je razvijena kao odgovor na rastući broj slučajeva seksualnog zlostavljanja među učenicima i igrana je mnogo puta za mladu publiku. Predstava je takođe pogodna za pozorišnu scenu (ne u školskom kontekstu).

Pesma „Mogu da neću“

Vršnjačke radionice koje sprovodi Autonomni ženski centar (Srbija), posvećene sprečavanju rodno zasnovanog nasilja u partnerskim odnosima, podrazumevale su podsticanje angažovanja mladih u srednjim školama u vezi sa ovom temom. Kako je jedna od škola koja je učestvovala bila muzička, odluka učenika bila je da poruku protiv nasilja pošalju putem onog medija koji im je najbliži – muzikom i pesmom. Uz podršku njihovih nastavnika, komponovana je i snimljena pesma „Mogu da neću“. Pesma je izazvala veliko interesovanje i promovisana je preko raznih medija. (<https://www.youtube.com/watch?v=YkNrBHTHpr0>)

U nekoliko drugih škola angažman mladih postignut je akcijom slikanja grafita. Uz odobrenje srednjih škola, na zidu ili ogradi školske zgrade naslikane su poruke protiv rodno zasnovanog nasilja. Ovi događaji na otvorenom podigli su interesovanje učenika i bili su prilika za učesnike radionica da podele znanje o rodno zasnovanom nasilju sa svojim vršnjacima.

Više informacija o prevenciji nasilja dostupno je na sledećoj adresi: www.mogudanecu.rs

⁸ Video: „Pristanak – prosto kao (za) čaj! koji je poslužio za pripremu predstave dostupna je na: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1342-pristanak-prosto-kao-za-caj>

Uključivanje dečaka i mladića u prevenciju rodno zasnovanog nasilja

Kako mnoge oblike nasilja čine prvenstveno muškarci i dečaci, važno je **naglasiti njihovu ulogu u prevenciji** takvog nasilja. Mora im se pokazati da je **normalizacija nasilja štetna i opasna** i da ima negativne uticaje na sve. Podučavanjem dečaka i mladića da izražavaju muškost na pozitivan način možemo se boriti protiv nasilja nad ženama i devojkama. Kritički razgovori o rodnim normama mogu da ukažu mladim muškarcima kako je moguće oblikovati muškost polazeći od poštovanja, brige, ravnopravnosti, etičnosti i odbacivanja nasilja. Programi prevencije moraju naglasiti da njihov doprinos može poprimiti brojne oblike, posebno kao **uzora, nosilaca promena i zagovarača jednakosti žena i muškaraca i uzajamnog poštovanja**.

Međutim, glavni izazov može biti ubeđivanje muškaraca i dečaka u potrebu da se uključe u aktivnosti o rodno zasnovanom nasilju. U obrazovnim programima, mladićima treba pružiti informacije i strategije o tome kako da dekonstruišu svoje rodne stereotipe i stavove povezane sa rodno zasnovanim nasiljem, da se odupru patrijarhalnim normama i pritisku vršnjaka i kako da reaguju u situacijama digitalnog seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Mladićima mora biti pružena mogućnost da iskažu svoju muškost na nenasilan način, uključujući rad sa njima kako bi identifikovali i dekonstruisali društvene i kulturne strukture koje ih sprečavaju da budu nenasilni. Kao što je evaluacija Svetske zdravstvene organizacije pokazala, **rodno transformišući pristupi** koji imaju za cilj transformaciju rodnih uloga i promovisanje rodno ravnopravnijih odnosa između muškaraca i žena imaju veću stopu efikasnosti.⁹

U Hrvatskoj se **Status M** fokusira na preispitivanje i dekonstrukciju štetnih rodnih normi, stereotipa i sveprisutnih odrednica muškosti. Kroz omladinski rad, neformalno obrazovanje i aktivizam, Status M podstiče i osnažuje mlade osobe, pre svega dečake i mladiće, da aktivno doprinose stvaranju nenasilnog, inkluzivnog i rodno ravnopravnog sveta.

Rodne nejednakosti i rodno zasnovano nasilje prisutni su i štete milijardama devojaka i žena širom sveta. Međutim, oni imaju štetne posledice i na dečake i muškarce. **Status M** se, koristeći složenu metodologiju sa snažnim rodno-transformativnim pristupom (**Program Y**), bavi ovim pitanjima direktnim radom sa osetljivim grupama mladih osoba, kao što su mladi prestupnici, pripadnici romskih zajednica, učenici koji se suočavaju sa ekonomskim poteškoćama ili oni koji ispoljavaju antisocijalno ponašanje. Rad sa mladima iskustven je i interaktivan, i bavi se širokim spektrom tema, kao što su pol, nasilje, emocije, odnosi, seksualnost, rešavanje sukoba, reproduktivno i mentalno zdravlje, zavisnost i roditeljstvo.

Pored radionica Programa Y, mladi se podržavaju i u takozvanim klubovima *Budi čovek*, koji u školama rade po principima samoorganizacije i vršnjačkog obrazovanja. Mladi koriste ovu platformu za podizanje svesti o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju u svojim lokalnim zajednicama i među svojim vršnjacima.

Status M takođe osnažuje omladinske radnike / radnice, nastavnike / nastavnice i druge stručnjake / stručnjakinje da samostalno sprovode Program Y širom zemlje.

(<https://www.status-m.hr/program-y-verificiran-je-i-u-hrvatskoj/>)

Slične aktivnosti u Srbiji sprovodi **Centar E8** a njihove programe, publikacije i kontakte možete naći na adresi: <http://e8.org.rs/>

⁹ Barker, G., Ricardo, C., Nascimento, M. 2007. *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions*. World Health Organization. Dostupno na sledećoj adresi: https://www.who.int/gender/documents/Engaging_men_boys.pdf

Uključivanje mladih: vršnjačko obrazovanje i vršnjačke grupe podrške

Pristup vršnjačke edukacije je efikasan jer se oslanja na pozitivan uticaj vršnjaka. Vršnjački edukatori mogu steći više poverenja i kredibiliteta, a manje je verovatno da će ih smatrati autoritetom koji podučava o tome kako bi mladi trebalo da se ponašaju. Stoga vršnjački edukatori mogu da stvore okruženje u kojem se mladi učesnici osećaju prijatno da istražuju osetljiva pitanja poput rodne nejednakosti ili (digitalnog) seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Mladi koji imaju iskustva sa zlostavljanjem verovatnije će to reći prijateljima / vršnjacima nego bilo kome drugom. Stoga, grupe za vršnjačku edukaciju ne samo da mogu biti veliki izvor podrške, nego one istovremeno vrše i pozitivan, snažan uticaj.

Obučavajući se za **vršnjačke edukatore**, mladi ljudi se osnažuju jer u sebi mogu da prepoznaju potencijal da postanu uzori, što mladima uliva veću sigurnost da se njihove potrebe, stavovi i mišljenja slušaju i da su važni. Na ovaj način, oni bi mogli iskusiti sjajan osećaj postignuća i razviti vredne životne veštine, uključujući prezentaciju, facilitaciju, komunikaciju i empatiju.

Da bi se osiguralo da se potencijalni vršnjački edukatori osećaju ugodno i dovoljno samopouzdana za sprovođenje vršnjačkih edukacija, bilo bi poželjno da nastavnici posvete onoliko vremena koliko je potrebno obuci onih učenica i učenika koji su izrazili želju za tom aktivnošću. Učestvujući u obuci za vršnjačke edukatore, učenici će steći veštine i znanja o teorijskoj pozadini i načinu rešavanja osetljivih tema. Pružanjem povratnih informacija i priznanja, edukatorima se pomaže jer na taj način oni mogu da poboljšaju svoje veštine, podignu motivaciju i da nastave sa radom i učešćem.

Vršnjački edukatori možda ne znaju da li mlade osobe sa kojima rade imaju lično iskustvo rodno zasnovanog nasilja, ali svako obelodanjivanje takvog iskustva tokom radionice treba shvatiti vrlo ozbiljno. Međutim, **nije uloga vršnjačkih edukatora da budu savetnici niti da daju sugestije ili pokušavaju da „spasu“ žrtve / preživele od zlostavljanja**. Umesto toga, mogu da ih saslušaju, a zatim ohrabre da razgovaraju sa osobama koje mogu pružiti pomoć i smernice. Opšta zamisao je da ove aktivnosti podrže preduzumljivost učenica i učenika i njihov glas u borbi protiv nejednakosti, (digitalnog) seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, diskriminacije i da promovišu rodnu ravnopravnost među vršnjacima.

U jednoj školi u Hrvatskoj, nastavnici su obučavali učenike za vršnjačke edukatore. Održali su prezentacije i radionice sa vršnjacima u svojoj školi, ali i u drugim srednjim školama koje se nalaze u blizini. Redovno su organizovali grupnu i individualnu podršku u školskim prostorijama za one svoje vršnjake koji nailaze na neke poteškoće u ljubavnim odnosima. Uloga nastavnika bila je da im pruži povratne informacije, podršku i priznanje za njihov rad i da im pomogne u organizaciji sesija. U drugoj školi, učenici su obučeni kako da postanu vršnjački edukatori, a pored obrazovnih aktivnosti, aktivno su učestvovali u kampanji protiv nasilja u partnerskim odnosima na društvenim mrežama. Pripremili su i snimili video o rodno zasnovanom nasilju i organizovali kampanju na glavnom gradskom trgu i ispred škola, želeći da ohrabre svoje vršnjake i sugrađane da preispitaju uobičajene stereotipe, predrasude i diskriminatorne stavove, te da promovišu jednakosti i ljudska prava.

Együtt egyenlően (Zajedno smo jednaki) jeste novi projekat organizacije NANE-a (Mađarska), koja već dugi niz godina izvodi školske radionice o nasilju u intimnim partnerskim odnosima radionice **Otkucaji srca** (engl. Heartbeat) i ima akreditovani program obuke, razvijen za nastavnike koji žele da svojim učenicima omoguće radionice posvećene ovoj temi. Nova aktivnost uključuje mlade (između 18 i 30 godina) u rad na prevenciji.

U okviru aktivnosti prevencije rodno zasnovanog nasilja, *Autonomni ženski centar* (Srbija) održao je vršnjačke radionice sa učenicima 30 srednjih škola. Istovremeno su održani treninzi i prateći sastanci sa nastavnicima i ostalim školskim osobljem. Nakon toga, nekoliko škola je samostalno preduzelo korake ka sistematizaciji vršnjačkog preventivnog rada, proširivši informisanje na sve učenike i omogućavajući učenicima i nastavnicima da budu proaktivni u primeni stečenog znanja. Ovi koraci su podrazumevali organizovanje grupa učenika koji su učestvovali u radionicama i predstavljanje tema vezanih za rodno zasnovano nasilje – svim učenicima u školi, ali i izvan škole, mlađim učenicima i u lokalnoj zajednici.

Aktivnosti koje imaju za cilj osnaživanje devojaka i pružanje podrške da se suprotstave nasilju

Grupe i radionice za devojke mogu biti odličan način da one **dobiju podršku u vezi sa izazovima koji se odnose na samopoštovanje, doživljaj sopstvenog tela, asertivnost i saznanje da nisu same, kao i da nauče potrebne veštine**. Ponekad se mogu osećati prijatnije u isključivo ženskom okruženju.

Iako digitalni svet može pružiti devojkaama pozitivne mogućnosti, on takođe predstavlja nove opasnosti – naročito tokom adolescencije, kada se devojke razvijaju u seksualna bića, a da nisu nužno razvile veštine ili znanja kako bi se zaštitile od seksizma, govora mržnje ili nasilja na mreži.

Žene često pate od straha, anksioznosti i depresije kao posledice zlostavljanja na mreži i / ili rodno zasnovanog nasilja, što može dovesti do smanjenja korišćenja interneta i do povlačenja sa mrežnih prostora. Nasilje se nadalje pretače na vanmrežna okruženja, kada žene doživljavaju da im je sloboda kretanja ograničena zbog zlostavljanja na mreži, uključujući otkrivanje ličnih podataka koji nose stvarnu pretnju fizičkim nasiljem.

Rad u grupi ili radionice mogu **ohrabriti učesnice da podele svoja iskustva, izraze svoja osećanja, ideje, i da rade na pitanjima kao što su samopoštovanje, asertivnost i granice**. Facilitatori bi uvek trebalo da garantuju sigurno, bezbedno i podržavajuće okruženje, istovremeno stimulišući konstruktivnu i interaktivnu debatu među učesnicama, uvek osiguravajući poverljivost grupe, objašnjavajući i poštujući prava učesnica na poverljivost. Prisustvo mladića u grupi može sprečiti otkrivanje podataka, može smanjiti osećaj sigurnosti devojaka da iskreno i slobodno razgovaraju o svojim iskustvima.

Putem društvene interakcije i uključivanjem u sam proces, članice grupe stimulišu razvoj sopstvene autonomije, samopoštovanja, samopouzdanja, dobijaju snagu i osnaženje. Želimo da postignemo da devojke znaju svoja prava i da budu u stanju da prepoznaju potencijalno zlostavljanje ili nasilnu situaciju; da razumeju i izraze sopstvene potrebe i želje, da vežbaju veštine asertivnosti i neguju zdrave pozitivne odnose. One moraju imati informacije o tome gde mogu da prijave nasilje i gde će dobiti pomoć i podršku kada im je potrebna. U grupi devojke moraju naučiti da ih niko ne sme kriviti ili stigmatizovati za nasilje koje doživljavaju, da im se veruje kada govore o nasilju i da budu podržavne da same donose odluke.

► **Take Back the Tech!** (Preuzmite kontrolu nad tehnologijom) jeste zajednička globalna mrežna kampanja koja poziva sve – posebno žene i devojke – da preuzmu kontrolu nad tehnologijom i strateški koriste bilo koju dostupnu IKT platformu za aktivizam protiv rodno zasnovanog nasilja. To je globalni projekat koji ističe problem visokotehnološkog nasilja nad ženama, zajedno sa istraživanjima i rešenjima iz različitih delova sveta. Kampanja nudi bezbednosna uputstva i informacije i pruža put za akciju. Najva godišnja kampanja odvija se tokom *16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja* (od 25. novembra do 10. decembra).

(www.takebackthetech.net)

Rad sa „posmatračima“ nasilja

Nasilje se često dešava u prisustvu drugih osoba. Digitalno seksualno i rodno zasnovano nasilje često se dešava u mrežnom prostoru, gde su, pored učinioca i žrtava / preživelih, prisutne i brojne druge osobe kao „slučajni prolaznici“. Međutim, velika je verovatnoća da većina njih neće intervenirati. Objašnjenje takve pojave je to da se ljudi suzdržavaju jer veruju da će neko drugi na kraju priskočiti u pomoć i učiniti nešto. Ponekad ne primete napad, ne veruju da je to njihova odgovornost ili nemaju veštine da intervišu.

Mladi su jedni drugima važna karika u odgovoru na nasilno ponašanje u digitalnoj sferi. Učenje „posmatrača“ veštinama da se suprotstave nasilju može pomoći u sprečavanju nasilja u vezi i osigurati da žrtva dobije pomoć i podršku.

Pristup koji se koristi u mnogim zemljama uključuje **poducavanje „posmatrača“ kako da intervišu u situacijama koje uključuju seksualno i rodno zasnovano nasilje**. Uloga „posmatrača“ uključuje sledeće: (1) prekidanje situacija koje bi mogle dovesti do napada pre nego što se to dogodi ili tokom incidenta, (2) istupanje protiv društvenih normi koje podržavaju (digitalno) seksualno i rodno zasnovano nasilje, (3) posedovanje veština da se bude efikasan i podržavajući saveznik žrtvama / preživelim, kao i (4) prijavljivanje incidenta osobi od poverenja. Delotvorne radnje od strane posmatrača uključuju sledeće: (1) pridavanje manje pažnje učiniocu nasilja, (2) preusmeravanje učinioca na drugu aktivnost, (3) pokazivanje podrške žrtvi, i u bezbednoj situaciji nakon incidenta, (4) pomaganje žrtvi da se zaštiti, da pobegne, (5) prijavljivanje incidenta i dobijanje podrške od osobe od poverenja, (6) davanje dobrog primera.

Škole mogu ponuditi obrazovne programe za „posmatrača“, koji će im pružiti odgovarajuće veštine i tako im pomoći prilikom istupanja protiv seksističkog jezika i mitova o silovanju, kao i prilikom pružanja podrške žrtvama / preživelim (digitalnog) seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.

► **Hollaback!** (Reakcija) projekat, zajedno sa partnerima, razvio je alate i obuku kako bi pomogli „posmatračima“ da intervišu kada vide da se uznemiravanje događa. *Pet D – Distract* (odvrti pažnju), *Delegate* (delegiraj), *Document* (dokumentuj), *Delay* (odloži) i *Direct* (usmeri) – predstavljaju različite metode koje se mogu koristiti da bi se podržala osoba koja je izložena uznemiravanju, kao i da bi se naglasilo da zlostavljanje nije u redu i pokazalo drugima da i oni imaju moć da svoje zajednice i radno mesto učini sigurnijim.

Više informacija na sledećoj adresi: www.ihollaback.org/bystander-resources/

Angažovanje roditelja u prevenciji – zašto je to važno?

Uloga roditelja u razvijanju detetovog razumevanja pola / roda, rodnih uloga, rodne ravnopravnosti, kao i odgovornog ponašanja u partnerskim odnosima, uključujući odgovorno ponašanje na mreži, značajna je i neupitna. Pored toga, saradnja predstavnika škola i roditelja od suštinske je važnosti i istaknuta je u pravno-strateškom okviru koji se bavi zaštitom dece od zlostavljanja i nasilja. Iako su roditelji već uključeni na različite načine u život škole i postoji jasno razumevanje da je saradnja nastavnika i roditelja neophodna u korist obrazovanja i vaspitanja učenika, pitanje borbe protiv digitalnog nasilja, rodno zasnovanog nasilja, uključujući kontekst partnerskih odnosa mladih, zahteva dodatne kompetencije i znanje obe strane.

Istraživanje koje je obuhvatilo čitavu EU¹⁰ pokazuje da u gotovo svim zemljama većina dece kaže da se njihovi roditelji barem ponekad aktivno bave posredovanjem (razgovaraju s njima, podstiču ih, pomažu im i predlažu načine za bezbedno korišćenje interneta). Prema istom istraživanju, **roditelji su glavni izvor pomoći** kada se na mreži dešava nešto što deci smeta ili ih uznemirava.

Redovni i otvoreni razgovori sa decom o njihovim ranim emotivnim vezama i onome što rade na mreži pomoći će u izgradnji poverenja i može smanjiti želju roditelja da ih proveravaju bez njihovog znanja. Mladi mogu iskoristiti priliku da razgovaraju sa odraslima od poverenja, poput roditelja, o zdravoj seksualnosti i emotivnim vezama.

Nedovoljna roditeljska uključenost i fokus, nedostatak jasnih granica i informisanosti o mogućim opasnostima na internetu, kao i nasilno ponašanje roditelja doprinosi nasilnom ponašanju mladih.¹¹ Pored toga, negativna školska klima, uključujući lošu komunikaciju i negativne odnose među svim učesnicima školskog života (nastavnici, drugi stručnjaci i roditelji) dovode do povećanja opštih oblika nasilja, pa i digitalnog.

Pored rada na sopstvenom nivou digitalne kompetencije, nastavnici takođe imaju važnu ulogu u **osnaživanju roditelja**, posebno u pogledu boljeg razumevanja njihovog deteta i njegovih razvojnih promena, njihove roditeljske uloge i podsticanja roditelja da se uključe u poboljšanje svojih roditeljskih kapaciteta i kompetencija u porodičnom vaspitanju.

Uključivanje roditelja u diskusiju o (digitalnom) seksualnom i rodno zasnovanom nasilju može stvoriti mogućnosti za direktno bavljenje osetljivim temama kao što su seksualno uznemiravanje, seksualnost i odnosi mladih, nasilje u intimnim partnerskim odnosima, itd. Iako će ovi razgovori biti izazovni, i samo otvaranje ove teme sa roditeljima može dovesti do podizanja svesti i uzajamnog razumevanja između roditelja, učenika i nastavnika. Prisustvo predstavnika ženskih grupa može obogatiti ove diskusije i poboljšati saradnju sa formalnim ili neformalnim izvorima i referentnim tačkama u zajednici.

Roditelji mogu biti uključeni u rad škole **formalno** (putem školskih struktura poput školskog odbora ili saveta roditelja, itd.) ili **neformalno**, aktivnostima za promociju škole, nenasilne komunikacije i dr.

¹⁰ Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., and Hasebrink, U. 2020. *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids Online.

¹¹ Dostupno na sledećoj adresi: <https://www.eukidsonline.ch/files/Eu-kids-online-2020-international-report.pdf>
Kuzmanović, D., i sar. 2016. *Digitalno nasilje – prevencija i reagovanje*. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i Pedagoško društvo Srbije, Beograd (str. 26).
Dostupno na sledećoj adresi: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/priručnik-interaktivni.pdf>

► Šta nastavnici mogu da učine da bi podstakli učešće roditelja?¹²

- **Obavestite roditelje** o svojim aktivnostima: uključite roditelje u stvaranje bezbednog okruženja za učenike i izgradnju dobrih odnosa sa svima. To se može učiniti na roditeljskom sastanku ili putem poruka ili telefonskih razgovora sa roditeljima.
- **Podstičite dobre odnose:** sarađujte sa drugim nastavnicima u organizovanju predstava, okupljanju učenika i roditelja, dovedite goste da razgovaraju o temama od interesa za roditelje, kao i učenike da redovno prisustvuju roditeljskim sastancima, pišu ili razgovaraju sa roditeljima, zadajte domaće zadatke koji zahtevaju komunikaciju sa roditeljima, uključite roditelje u razredne aktivnosti.
- **Zatražite informacije i uspostavite kontakt** sa roditeljem. Ako učenik pokazuje znake upozorenja da je izložen nasilju ili da je nasilan prema drugima, kontaktirajte njegove roditelje. Obavezno održite taj sastanak u školi i zamolite školskog pedagoga ili psihologa da prisustvuje.
- **Dokumentujte i nadgledajte:** napravite pisanu belešku o sastanku, zapišite sve važne podatke, zaključke, postignute dogovore. Važno je ostati u kontaktu sa roditeljima da biste nadgledali da li se dogovor postiže, tj. da biste pratili ponašanje učenika i vodili evidenciju o svim promenama. Dobro je imati više pozitivnih nego negativnih komentara na ponašanje deteta, jer će roditelji imati priliku da sagledaju pozitivnu stranu svog deteta.

Razvoj saradnje sa roditeljima

Evo nekih ideja o **aktivnostima** (na osnovu školske prakse¹³) koje nastavnici mogu da iniciraju da bi razvili saradnju sa roditeljima i uključili ih u školske aktivnosti, naročito u one koje se odnose na prevenciju nasilja:

- **Organizujte roditeljske sastanke** na kojima roditelji mogu reći kako vide saradnju sa školom i šta u tom smislu mogu ponuditi.
- **Mogu se formirati timovi** koji se sastoje od dva nastavnika-koordinatora i grupe roditelja. Timovi se mogu formirati na osnovu ličnih izbora roditelja i njihovih interesovanja: npr. tim za organizovanje poseta, tim za organizaciju radionica ...
- **Obezbedite roditeljima materijale i resurse** da saznaju više o problemima bezbednosti na mreži, tako da mogu da razgovaraju o temama, uključujući pritiske sa društvenih mreža, saglasnost i deljenje fotografija, korišćenje lozinke partnera bez dozvole; vršenje emocionalne agresije i verbalne pretnje digitalnim sredstvima, staranje o bezbednosti naloga na mreži.
- **Inicirajte različite aktivnosti** (planirane i sprovedene sa roditeljima): sastanci na kojima učenici roditeljima predstavljaju znanje o određenoj temi; obeležavanje značajnih datuma, posete relevantnim institucijama, edukativne diskusije o bezbednosti i zaštiti od nasilja (uz učešće predstavnika škola i spoljnih stručnjaka – uključujući roditelje, npr. o rodno zasnovanom i porodičnom nasilju, digitalnom nasilju, bezbednosti na mreži); promotivni događaji, predstavljanje pravila škole ili odeljenja za roditelje; dan zamenjenih uloga (roditelji i učenici preuzimaju ulogu nastavnika); klub roditelja i nastavnika; informisanje o aktivnostima i angažovanje u aktivnostima Saveta roditelja na opštinskom nivou ili u druge strukture; nacionalna udruženja roditelja i nastavnika; interaktivne radionice za učenike o relevantnim temama.
- **Organizujte pedagoško-psihološko savetovanje** za roditelje ili radionice sa ciljem jačanja roditeljskih kompetencija. Oni se mogu fokusirati na trenutne teme i mogu uključivati diskusije sa stručnjacima iz relevantnih oblasti.

¹² Kuzmanović, D., i sar. 2016. *Digitalno nasilje – prevencija i reagovanje*. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i Pedagoško društvo Srbije, Beograd (str. 98-99).

¹³ Dostupno na sledećoj adresi: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/prirucnik-interaktivni.pdf> Isto, str.101.

Uputstva za odrasle u vezi sa bezbednom upotrebom interneta¹⁴:

- <https://www.childnet.com/resources/a-parents-guide-to-technology>
- <https://www.saferinternet.org.uk/advice-centre/parents-and-carers/parents-guidetotechnology>
- <https://www.saferinternet.org.uk/blog/key-things-remember-when-helping-yourchild-set-new-profile>
- <https://www.esafety.gov.au/education-resources/iparent/online-safeguards/parental-controls>
- <https://www.childnet.com/parents-and-carers/hot-topics/parental-controls>
- <https://rm.coe.int/digital-parenting-/16807670e8>

Saradnja sa lokalnom zajednicom i drugim akterima

S obzirom na ozbiljnost nasilja u odnosima, uključujući emotivne / intimne veze mladih – kao i na složenost ovog pitanja – efikasan odgovor zahteva stalnu posvećenost i saradnju škola, porodica i zajednica, kao i kreatora politike. Mnoge lokalne zajednice uključene su u **koordinisane napore za sprečavanje nasilja nad ženama**, koji okupljaju ključne sektore kao što su zdravstvena i socijalna zaštita, policija, obrazovanje i usluge psihosocijalne podrške. Predstavnici škola mogu učestvovati u postojećim koordinacionim telima, koja se bave prevencijom nasilja (ili pitanjima bezbednosti u zajednici).

Iako postoje određeni pravni okvir i protokoli akcija, koji opisuju komunikaciju sa školama i korake koje treba preduzeti kada je reč o izveštavanju i rešavanju slučajeva, saradnja sa drugim institucijama, komunikacija sa stručnim osobama, veza sa određenom kontakt osobom iz drugih institucija, ostaje potreba nastavnika u većini zemalja obuhvaćenih ovim projektom.¹⁵

Kada su u pitanju intervencije, bilo unutar škole ili uz uključivanje drugih institucija, **škole mogu imati koristi od konsultacija sa stručnjacima iz drugih institucija i razvijati saradnju sa osobama koje su odgovorne za zaštitu**, da bi obezbedile brz i koordinisani odgovor u najboljem interesu učenice / učenika i njenih / njegovih specifičnih potreba.¹⁶ U slučaju da škola prijavi ili inicira postupke koje sprovode druge institucije, **ima pravo da bude obaveštavana i da zatraži informacije o ishodu radnji koje su preduzele te institucije, a tiču se njenih učenika**, da bi mogla da postupa u skladu sa tim i da bi mogla da dokumentuje tok događaja i rezultate preduzetih radnji. Pored toga, škola može uputiti svoje učenike na specijalizovane nevladine organizacije koje rade direktno sa žrtvama / preživelim ili se bave prevencijom seksualnog i rodno zasnovanog nasilja i digitalnog nasilja među mladima.

¹⁴ Kuzmanović, D., i sar. 2019. Deca u digitalnom dobu – Vodič za bezbedno konstruktivno korišćenje ditalne tehnologije i interneta. Užički centar za prava deteta, Užice (str.57).

Dostupno na sledećoj adresi: <https://www.unicef.org/serbia/publikacije/deca-u-digitalnom-dobu>

¹⁵ Bijelić, N. (ur.). 2020. *Svest nastavnica i nastavnika srednjih škola o digitalnom seksualnom i rodno zasnovanom nasilju u partnerskim odnosima mladih – Transnacionalni izveštaj*. Autonomni ženski centar (Srbija); Fundacion Privada Indera (Katalonia, Španija), Žene za žene zajedno protiv nasilja (Nok a Nokért Együtt az Eroszak Ellen) (Mađarska) i CESI – Centar za edukaciju, savetovanje i istraživanje (Hrvatska).

Dostupno na sledećoj adresi: <https://mogudanecu.rs/nechupedia/nastavnici>

Ignjatović, T., M. Ilaš 2020. *Stavovi i odgovor predstavnika i predstavnica srednjih škola na pojavu zlostavljanja među mladima koji su u emotivnoj vezi*. Autonomni ženski centar.

Dostupno na sledećoj adresi: <https://mogudanecu.rs/nechupedia/nastavnici>

¹⁶ U Srbiji Zakon o sprečavanju nasilja u porodici određuje postojanje „lica za vezu“ u svim centrima za socijalni rad, policijskim stanicama, osnovnim javnim tužilaštvima i sudovima, te bi škole svakako trebalo da pribave kontakt telefone ovih lica, od kojih mogu dobiti konsultativnu i konkretnu pomoć u slučaju seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, ili nasilja u porodici, kojem su izloženi njihovi učenici.

- Kada je reč o saradnji sa drugim institucijama i specijalizovanim organizacijama, **predstavnicima ovih institucija takođe mogu biti uključeni u preventivne aktivnosti**, na primer: uključivanjem u školski rad projektnog tipa (stručnjaci na terenu); razgovorom na sastancima sa učenicima, roditeljima, nastavnicima i ostalim školskim osobljem; sprovođenjem interaktivnih radionica sa mladima; obraćanjem na događajima na opštinskom nivou koje je pokrenula škola; deljenjem materijala i kontakt informacija ovih institucija / specijalizovanih organizacija u školi (postavljanjem obrazovnih / informativnih plakata, stavljanjem brojeva telefona za pomoć na vidnim mestima u školskim prostorijama i na veb-stranici, linkova do korisnih veb-stranica na školskoj veb-stranici); savetovanjem / konsultacijama u pripremi školskih planova za sprečavanje nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.
- Na primer, u Hrvatskoj su policijski službenici / službenice obučeni da drže srednjoškolcima radionice „Život bez nasilja“ o sprečavanju nasilja nad ženama, što takođe omogućava mladima da razvijaju pozitivne odnose sa policijom.
- **Organizacije civilnog društva** ističu se u procesu sprečavanja (digitalnog) seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u emotivnim vezama mladih. Prepoznate su kao partneri / saradnici drugih institucija, uključujući i škole – koje se uglavnom oslanjaju na ove organizacije i sprovode njihove programe, koriste priručnike i druge obrazovne materijale, učestvuju u treninzima ili projektima koje vode organizacije civilnog društva.
- **Organizacije u zajednici** mogu ponuditi prostor za prikazivanje poruka protiv rodno zasnovanog nasilja putem izložbi učeničkih radova, na primer u lokalnim bibliotekama, umetničkim galerijama ili mesnim zajednicama. Takođe, škole bi mogle biti domaćini ili učestvovati u događajima u zajednici, poput organizovanja učeničkih pozorišnih predstava ili održavanja radionica ili info pultova.